

OBELGA

J. Roth, *Der strafrechtliche Schutz der Ehre von Personenmehrheiten*, Bn 1974; R. Grzegorzycowa, *O. jako akt mowy*, Poradnik Językowy 78(1991) z. 5-6, 193-200; A.A. Göbel, *Die Einwilligung im Strafrecht als Ausprägung des Selbstbestimmungsrechts*, F 1992; R.P. Fuchs, *Um die Ehre. Westfälische Beleidigungsprozesse vor dem Reichskammergericht, 1525-1805*, Pa 1999; B. Kunicka-Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej*, Wwa 2001; S. Meier, *Beleidigungen. Eine Untersuchung über Ehre und Ehrverletzung in der Alltagskommunikation*, Aa 2007; A. Szutta, *Granice wolności słowa. O pewnym argumencie za prawem do wyśmiewania*, ZNKUL 51(2008) z. 4, 73-84.

Tadeusz Zadykowiec

OBELISK (gr. *obeliskos* mały rozeń), czworoboczny kamienny słupek zwężający się ku górze, zakończony szczytem w kształcie ostrosłupa (gr. *piramidion*).

O. wywodzi się ze staroż. Egiptu, popularny był także w czasach późniejszych, zwł. w okresach wzrostu zainteresowania kulturą egip., w Rzymie po 31 prz.Chr., w renesansie i XIX w.; jego pochodzenie związane jest z kultem Słońca – wyraźnie wyodrębniony *piramidion* pokrywany brązem lub złotem, aby mógł odbijać promienie słoneczne; egip. nazwa *tekhen* (l.mn. *tekhenu*) pochodzi prawdopodobnie od czasownika „przekłuwać” i odnosi się do kształtu pomnika przypominającego igłę; wg Pliniusza St. o. miał przedstawiać skamieniały promień słońca (*Naturalis historiae* XXXVI 14); jednocześnie kształt *piramidionu* i jego egip. nazwa *benbenet* wskazują na związek z symboliką prapagórka, czczonego w Heliopolis pod postacią kamienia *benben*, który miał wyłonić się z pierwotnych wód i zapoczątkować proces stwarzania świata; było to także miejsce, gdzie promienie słoneczne po raz pierwszy dotknęły ziemi; wznoszący się wysoko, lśniący odbitym blaskiem słońca *benbenet* łączył symbol stworzenia z życiodajną mocą Słońca.

Początki historii o. nie są jasne; w okresie V i VI dynastii (ok. 2465-2150 prz.Chr.) pary niewielkich kamiennych o. z inskrypcją zawierającą imię zmarłego umieszczano przed grobowcami; jednak z późniejszymi o. należy wiązać wzniesioną w okresie V dynastii świątynię solarną w Abu Gurab, której centr. część miała postać olbrzymiego o., zbudowanego z wapiennych bloków; typ znanego powszechnie, monolitycznego i wysmukłego pomnika ukształtował się w okresie Średniego Państwa; zwykle o. tego rodzaju wykonywano z granitu i osadzano na kostkowym postumencie z 1 lub 2 kamiennymi stopniami; umieszczano je parami przed pylonami i na świątynnych dziedzińcach (np. o. Sezostrisa I w świątyni boga słońca Re w Heliopolis). O. najczęściej dedykowane były bóstwom solarnym, ale jednocześnie upamiętniały ważne wydarzenia związane z rządami faraonów (jubileusz panowania, zwycięstwa), były też demonstracją potęgi wystawiającego je władcy; hieroglificzne napisy wyrzeźbione na bokach o. zawierały zwykle dedykację dla Re, pełną tytulaturę fundatora król. i krótkie wzmianki dotyczące wydarzeń hist.; szczyt popularności o. przypada na okres Nowego Państwa (ok. 1540-1075); z tej epoki zachowały się m.in. o. Totmesa I i Hatszepsut w Karnaku, Ramzesa II Wielkiego w Luksorze (drugi obecnie w Paryżu) i Tanis (obecnie w Kairze), jednak ze względu na trudności techn. i ogromne koszty związane z wykonaniem i transportem ważących kilkaset ton o. tylko najpotężniejsi władcy mogli zrealizować tego rodzaju przedsięwzięcia; większość o. wykonywano w kamieniołomach w Asuanie na pd. kraju, a nast. przewożono barkami po Nilu (transport o. przedstawiono np. na reliefie w świątyni Hatszepsut w Deir el-Bahari); w okresie XIX dynastii (ok. 1292-1190) ograniczono produkcję nowych o. i zaczęto wtórnie wykorzystywać wcześniejsze pomniki; do tradycji wznoszenia o. powrócono w czasach XXVI dynastii (664-525); także Lagidzi (304-30) ufundowali kilka o. w Aleksandrii i na wyspie File.

Po podboju Egiptu przez Rzym o. jako trofeum zaczęto przewozić do Rzymu, np. na rozkaz Augusta Oktawiana przetransportowano o. Setiego I i umieszczono w Circus Maximus (obecnie na Piazza del Popolo), inny, Psametyka II, na Polu Marsowym, gdzie stanowił część zegara słonecznego

(obecnie na Piazza Montecitorio); również za czasów Augusta Oktawiana 2 o. Totmesa III przeniesiono do Aleksandrii i ustawiono przed świątynią Cezara (obecnie pierwszy w Nowym Jorku, drugi w Londynie); kolejni cesarze kontynuowali tę tradycję. Z rozwojem kultu Izdydy w Rzymie, zwł. w czasach Domicjana i Hadriana (I-II w. po Chr.), wiąza się o. wykonywane przez miejscowych rzemieślników, pozbawione inskrypcji lub z hieroglificznymi napisami przygotowanymi przez kapłanów bogini (np. o. znajdujący się obecnie na Piazza Navona jako fragment fontanny Czterech Rzek G.L. Berniniego); najwyższym ze staroż. o. jest monument znajdujący się od 1588 przed Bazyliką św. Jana Chrzciciela na Lateranie, pierwotnie wystawiony przez Totmesa III i Totmesa IV w Karnaku, przez Konstantyna Wielkiego przewieziony 330 do Aleksandrii, a ok. 337 na rozkaz Konstancjusza II przetransportowany do Rzymu i umieszczony w Circus Maximus; egip. o. przenoszono również do Konstantynopola (m.in. Totmesa III ustawiony w hipodromie).

W okresie średniowiecza znajdujące się w Rzymie o. jako symbole pogaństwa przewracano i niszczone; wyjątkiem był o. z Forum Iulium, dedykowany pierwotnie Augustowi Oktawianowi i Tyberiuszowi, przeniesiony nast. przez Kaligulę do Circus Vaticanus, pozostał na miejscu jako „świadek męczeństwa św. Piotra”; już za pontyfikatu pap. Mikołaja V powstał projekt przeniesienia o. na plac przed Bazyliką św. Piotra i przekształcenia go w chrześc. kolumnę tryumfalną, z brązowymi posągami ewangelistów podtrzymującymi o. i figurą Zmartwychwstałego Chrystusa na jego szczycie (zachowały się rysunki z 1460, na których widać oczyszczoną już bazę o., jednak po śmierci papieża projekt został zarzucony); ostatecznie 1586 o. ten znalazł się na placu przed Bazyliką św. Piotra na polecenie pap. Sykstusa V (przedsięwzięcie to było częścią papieskiego planu urbanistycznego uporządkowania Rzymu); kolejne odnalezione w tym czasie o. ustawiano w najważniejszych punktach miasta (np. przed Bazyliką MB Większej). Od poł. XVI w. kojarzący się z chwałą, trwałością i nieśmiertelnością o. stał się często wykorzystywaną formą nagrobków, a w wiekach nast. także popularnym elementem dekoracji archit.; ożywienie zainteresowania sztuką Egiptu, związane z wyprawą Napoleona I Bonapartego do tego kraju (1798), spowodowało m.in. wywiezienie stamtąd kolejnych o. do Paryża (1836, Place de la Concorde), Londynu (1878, Victoria Embankment) i Nowego Jorku (1881, Central Park); obecnie o. należy do typowych form pomników kommemoracyjnych; w sztuce współcz. ironiczną interpretację motywu o. stanowi *Broken O.* B. Newmana (1963).

C. d'Onofrio, *Gli o. di Roma*, R 1967, 1992³; E. Iversen, *O. in Exile I-II*, Kōb 1968-72; L. Habachi, *The O. of Egypt*, Lo 1977, K 1984; *O. A History*, C (Mass.) 2009.

Agnieszka Kuczyńska

OBERÁ, diecezja w pn. Argentynie eryg. 13 VI 2009 z części diec. Posada i Puerto-Iguazú, sufr. Corrientes; zajmuje 17 000 km² i liczy 270 000 mieszcz., w tym 200 000 katolików, 17 parafii, 10 księży diec. i 17 zak. oraz 16 siostr.

AnPont 2009; OsRomPol 30(2009) z. 9.

Krzysztof Sakowicz

OBERLIN JOHANN FRIEDRICH, ur. 31 VIII 1740 w Strasburgu, zm. 1 VI 1826 w Waldersbach (dep. Bas-Rhin), ewang. teolog i pedagog.

Był wychowywany w duchu pietystycznym; studiował filozofię i teologię (a także nauki przyr. i medycynę) w Strasburgu, uzyskując 1758 bakalaureat, a 1763 magisterium z filozofii; 1767 został prob. w Waldersbach, gdzie pracował także jako rolnik, lekarz i aptekarz; zreformował miejscowe szkolnictwo, zakładając 1769 szkołę i wprowadzając obowiązek szkolny; 1770 (jeszcze przed J.H. → Pestalozzim) z L. Scheppler stworzył prototyp przedszkola, a nast. szkoły dla dziewcząt, gdzie uczono m.in. wykonywania prac domowych, a także ogrodnic-

twą; 1778 w swoim domu leczył niem. pisarza J.M.R. Lenza; 1781 założył (na wzór N.L. → Zinzendorfa) Société Chrétienne, której celem było doskonalenie życia, a 1791 – wspólnotę posługiwania diakonis (Diakonissenamt) w Steintal; zainicjował budowę wielu dróg, mostów i osad przemysłowych (1773 przedziałnie bawełny, a 1813 fabrykę jedwabiu); wprowadzał nowe techniki agrarne, zakładał stowarzyszenia, kasy oszczędnościowe i kredytowe; jego działalności towarzyszyło motto: „Nic bez Boga, wszystko dla Zbawiciela”; pod wpływem lektury dzieł mist. i spirytystycznych (gł. E. → Swedenborga) oraz po śmierci żony doświadczał często przeżyć wizjonerskich.

O. korespondował z wieloma towarzyszami nauk., rel., filantropijnymi (m.in. Brytyjskie i Zagr. Towarzystwo Bibl.), a także z J.B. → Basedowem, Ch.G. Blumhardtem, J.H. → Jung-Stillingiem i J.K. → Lavaterem; wywarł wpływ m.in. na Th. → Fliednera, Pestalozziego i J.H. Wicherna; O. jako postać lit. występuje w twórczości m.in. H. de Balzaca (*Le médecin de campagne*, P 1833; *Séraphita*), G. Büchnera (*Lenz*, H 1925) i F. Lienharda (*O. Roman aus der Revolutionszeit im Elsass*, St 1910, 1918⁵¹).

W 1819 od króla franc. Ludwika XVIII otrzymał order Legii Honor.; jego imieniem nazwano m.in. miasto w Stanach Zjedn. oraz uniwersytet w Tokio; pisma O. (z biografią) wydał D.E. Stöber (*Johann Friedrich O. vollständige Lebensgeschichte und gesammelte Schriften* I-IV, St 1843).

J.W. Kurtz, *John Frederic O.*, Boulder 1976; K. Dienst, BBKL VI 1074-1076; E. Zwink, TRE XXIV 720-723 (bibliogr.); W. Raupp, LThK VII (1998³) 958; A. Meier, NDB XIX 395-396 (bibliogr.); N. Collmar, RGG VI (2003⁴) 445-446; E. Fritz, *Johann Friedrich O. und die pietistische Bewegung in Strassburg. Zum Einfluss des radikalen Pietismus auf den elsässischen Pfarrer und Sozialreformer*, Pietismus und Neuzeit 34(2008) 167-188.

Stanisław Józef Koza

OBERMAIER HUGO SJ, ur. 29 I 1877 w Ratyźbonie, zm. 12 XI 1946 we Fryburgu Szwajc., archeolog, antropolog.

Po ukończeniu studiów teol. na uniwersytecie w Ratyźbonie 1900 przyjął święcenia kapł.; 1901-04 odbywał studia w Wiedniu z zakresu archeologii prahist., geografii, geologii, paleontologii, etnologii, filologii germ. i anatomii człowieka, zakonczony doktoratem; 1908 habilitował się, a 1909 podjął wykłady na uniwersytecie w Wiedniu; 1911-14 był profesorem w nowo otwartym Institut de Paléontologie Humaine w Paryżu; w tym czasie prowadził z P. Wernertem i H.E.P. Breuilem badania w jaskiniach w El Castillo i Cueva de La Pasiega w Kantabrii (pn. Hiszpania); 1914-22 pracował w Museo Nacional de Ciencias Naturales w Madrycie, a nast. był wykładowcą na Universidad Central w Madrycie; 1924-25 prowadził prace wykopaliskowe w jaskiniach Altamira w Santillana del Mar; 1925 z L. Frobeniusem badał ryciny skalne z neolitu w pd. Oranie; odbył kilka wypraw nauk. do Afryki, Ameryki i Turcji; 1933 przyjął zaproszenie do objęcia Katedry M. Eberta na uniwersytecie w Berlinie; 1936 uczestniczył w Congrès International d'Archéologie Préhistorique et Protohistorique w Oslo; 1938 wyjechał z Berlina do Fryburga Szwajc., gdzie podjął wykłady na uniwersytecie; gł. zainteresowaniami nauk. O. były migracje ludności eur. w epoce lodowcowej; dla upamiętnienia jego osoby i osiągnięć nauk. 1951 L.F. Zottz założył przy uniwersytecie w Ratyźbonie Hugo O.-Gesellschaft für Erforschung des Eiszeitalters und der Steinzeit.

Do najważniejszych prac O. należą: *Der Mensch der Vorzeit* (B 1912), *El hombre fósil* (Ma 1916), *Altamira* (Ba 1929); ponadto jest współautorem: *La pasiega à Puente Viego* (Monaco 1913; z H. Breuilem, H. Alcalde del Río), *Hádschra Máktuba. Urzeitliche Felsbilder Kleinafrikas* (Mn 1925; z L. Frobeniusem), *Buschmannkunst. Felsmalereien aus Südwestafrika* (Mn 1930; z H. Kühnem), *Sinn der Geschichte. Urgeschichte der Menschheit* (Fr 1931; z J. Bernhartem), *The Cave of Altamira at Santillana del Mar, Spain* (Ma 1935; z H.E.P. Breuilem).

DBE VII 455; Ch. Züchner, NDB XIX 396-397.

Ryszard Dziura

OBERRAUCH ANTON NICOLAUS OFM, imię zak. Herkulan, ur. 5 XII 1728 w Sarnthal (Tyrol), zm. 22 X 1808 w Schwaz, teolog, prawnik. Po studiach filoz. (uwieczonych doktoratem) i teol. wstąpił 1750 do zakonu w Kaltern; od 1751 przebywał w Bolzano, gdzie ponownie studiował filozofię, 1753 przyjął święcenia kapł., do 1756 kontynuował studia teol., a nast. prawo kości.; potem został repetytorem teologii w Innsbrucku; 1759 był dyr. tygodniowych konferencji o moralności i sumieniu; 1760-62 mieszkał w Essen, wykładał teologię w Bolzano, prawo kości. w Hall (1763) oraz w Innsbrucku (1765-1808), a także teologię mor. w Innsbrucku (1766-82); O. wydał swoje wykłady *Institutiones iustitiae christianae seu theologia moralis* (I-IV, In 1774-75), umieszczone 1796 na indeksie, a także *Vindiciae moralis theologiae suae adversus recensentem friburgensem* (In 1775) – w obronie poglądów mor., *Dissertationes ad theologiae moralem pertinentes* (I-IV, In 1776-84), *Theon und Amyntas, oder Gespräche über Religion und Gerechtigkeit* (I-IV, In 1786-88) przeciw indyferentyzmowi i sceptycyzmowi.

Ekość XVI 502; PEK XXIX-XXX 108-109; K.H. Kleber, BBKL VI 1076-1083; tenże, LThK VII (1998³) 959-960.

Krzysztof Sitnik

OBERTENGLI, arystokratyczny ród rzym., zarządzający w X i XI w. posiadłościami w pn. i centr. Włoch.

Protoplastą rodu był Oberto I (Otbert; ur. ok. 912, zm. 15 X 975, syn Adalberta, pochodzący prawdopodobnie z Longobardii); 951 od króla wł. Berengariusza II otrzymał tytuł markiza oraz marchię genueńską (*marca Januensis*, zw. też marchią O. – *marca Obertenga*), obejmującą wsch. Ligurię, z Mediolanem, Genuą, Lunią (obecnie Lunigiana), Tortoną, Bobbio, Parmą, Piacenzą, Modeną, Reggio Emilia, Ferrarą, Ascoli Piceno; 960 Oberto opuścił Berengariusza II i uciekł do Niemiec na dwór → Ottona I Wielkiego; po jego interwencji 961 (na prośbę pap. → Jana XII o ochronę przed Berengariuszem) i powrocie kontroli nad Italią, Oberto odzyskał swoje ziemie (powiększone o Gavellę i Monselice); otrzymał też urząd palatyna, który sprawował do 972; po jego śmierci 975 marchię odziedziczyli synowie – Adalberto II (ok. 940-999) i Oberto II (ok. 965-1020).

W walce o ces. tron synowie Oberta II poparli Arduina, dlatego 1014 po zwycięstwie i koronacji Henryka II zostali uwięzieni, a ich majątki skonfiskowano; Alberto Azzo I 1018 został uwolniony przez cesarza; jego syn, Alberto Azzo II (1009-1097) założył swoją siedzibę w Castello di Padova i zapoczątkował ród d'Este. Potomkowie O. dali początek wielu znaczącym wł. rodzinom: Malaspina, Pallavicino, Massa, Parodi, Della Torre, Visconti di Gallura, Pinelli, Lupi, Berardenga, Cavalcabò i Adalbertina.

G. Canevazzi, S. Pivano, EIt XIV 396, XXV 104-105; M. Nobili, *Gli O. e altri saggi*, Spoleto 2006; R. Ricci, *La marca della Liguria orientale e gli O.*, 945-1056. *Una storia complessa e una storiografia problematica*, Spoleto 2007.

Anna Koltunowska

OBERTYŃSKA BEATA, pseud. **Marta Rudzka**, ur. 18 VII 1898 w Storożce k. Stryja, zm. 21 V 1980 w Londynie, pisarka.

W 1933 ukończyła Państw. Instytut Sztuki Teatralnej i do 1937 występowała w teatrach miejskich we Lwowie; była członkiem Związku Artystów Scen Pol.; równocześnie zajmowała się twórczością lit., współpracując od 1929 z czasopismami, gł. „Myślą Narodową”, „Światem Kobiety”, „Prosto to mostu”; 1940 została przez NKWD aresztowana i przebywała we lwowskim więzieniu Brygidki, a nast. osadzona w łagrze Loch-Workuta; 1942 przedostała się do Armii Pol., wstąpiła do Pomocniczej Służby Kobiet i przeszła szlak bojowy II Korpusu Pol.; swoje utwory drukowała w „Gazecie Polskiej”, „Ku wolnej Polsce”, „Orle Białym”, „W drodze”, „Dzienniku Żołnierza”, „Junaku”; od 1944 w Londynie zajmowała się pisarstwem, publikując utwory w czasopiśmie emigracyjnych: „Życie”, „Wiadomości”, „Głos Kobiet”, „Gazeta Niedzielną”,